

Adam
BAŃDO

**Problematyka prasoznawcza
na XI Międzynarodowej Konferencji
Naukowej
„Kraków — Lwów.
Książki, czasopisma, biblioteki
XIX i XX wieku”
(Kraków, 15-16 XI 2011)**

**Problems of Press Studies at the 11th International
Symposium
„Kraków – Lwów: Books, Periodicals,
Libraries in the 19th – 20th Century”
(Kraków, 15–16 November 2011).**

Minęły dwa lata od jubileuszowej X Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Kraków — Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku”, która w 2009 r. pierwszy raz gościła uczestników poza granicami Polski, w pięknym Lwowie. W rezultacie pamiętnego lwowskiego spotkania polskich i ukraińskich naukowców powstał tom publikacji, który ukazał się w przededniu kolejnej konferencji. To obszerne, bo ponad 540-stronnicowe wydawnictwo stanowi imponujący rejestr osiągnięć grupy entuzjastów problematyki galicyjskiej książki, biblioteki i prasy ostatnich dwóch stuleci. Jest także swojego rodzaju „perłą” wśród dziesięciu tomów dotychczasowych publikacji, będących efektem wszystkich edycji konferencji z tego cyklu, ponieważ ukazał się, jako jedyny, we Lwowie. Z tej też przyczyny wyróżnia się od poprzednich tomów ukraińską tytulaturą i abstraktami w języku gospodarzy¹. Ponadto spis zawartości sporządzono w trzech językach: polskim, ukraińskim i angielskim.

W 2011 roku obrady, odbywających się cyklicznie co dwa lata spotkań, ponownie powróciły do „grodu Kraka”. Można przy tej okazji pokusić się o refleksję, że historia i w tym przypadku „zatoczyła koło”. Organizacja tegorocznej edycji konferencji spoczęła na jej pomysłodawcach — Instytucie Informacji Naukowej

¹ *Краків — Львів: книги, часописи, бібліотеки ХІХ-ХХ ст.* Т. Х. Редактори Гражина Врона, Ольга Колосовська, Галіна Косентка, Львів 2011.

i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie. W skład komitetu naukowego weszli dr hab. prof. UP Halina Kosętko, jako przewodnicząca, a także: dr hab. prof. UP Maria Konopka, dr hab. prof. UP Grażyna Wrona, dr hab. prof. UP Maria Pidłypczak-Majerowicz oraz prof. dr hab. Krzysztof Woźniakowski. Nad sprawnym przebiegiem konferencji czuwał komitet organizacyjny w składzie: dr Grzegorz Nieć (przewodniczący), dr Lilia Kowkiel, dr Iwona Pietrzakiewicz, dr Michał Rogoż i dr Adam Ruta.

Zainteresowanie konferencją, jak zwykle, było ogromne. Potwierdziła je liczba uczestników i wystąpień. W trakcie dwudniowych obrad ogłoszono 55 referatów. Ich autorzy reprezentowali przede wszystkim środowiska naukowe z 10 polskich ośrodków akademickich i bibliotek naukowych: Warszawy, Krakowa, Wrocławia, Łodzi, Torunia, Bydgoszczy, Lublina, Kielc, Rzeszowa oraz Nowego Sącza. Tradycyjnie nie zabrakło gości z Ukrainy, którzy licznie zaszczylili obrady swą obecnością. Wśród nich znaleźli się przedstawiciele Politechniki Lwowskiej, Uniwersytetu Iwana Franki we Lwowie, Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego w Drohobyczu, Technicznego Uniwersytetu Narodowego w Iwano-Frankowsku i Biblioteki im. Stefanyka we Lwowie.

Dwudniowe obrady rozpoczęły się 15 listopada 2011 r. w gmachu głównym Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Otwarcia konferencji dokonał dziekan Wydziału Filologicznego dr hab. prof. UP Bogusław Skowronek. Zgromadzonych gości przywitała dyrektor Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa dr hab. prof. UP Halina Kosętko. W swoim wystąpieniu nawiązała do historii cyklicznych konferencji Kraków — Lwów, podkreślając zasługi ich pomysłodawcy i wieloletniego organizatora prof. Jerzego Jarowieckiego, który zaszczycił swą obecnością uczestników spotkania.

Podczas sesji plenarnej ogłoszono 7 referatów, w większości podejmujących problematykę bibliotek, ruchu wydawniczego i cenzury. W tej grupie wystąpień znalazły się referaty: dr hab. prof. UP Marii Pidłypczak-Majerowicz „Polskie badania proweniencyjne w literaturze fachowej bibliotekarskiej w zakresie zasobów lwowskich i krakowskich”; dr Aleksandry Lubczyńskiej (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) „Działalność wydawnicza ruchu narodowego w Galicji na przełomie XIX i XX w. — próba badań i postulaty badawcze”; dr Ewy Wójcik (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) „Produkcja wydawnicza Lwowa w latach 1919–1939 — problemy metodologiczne”; dra Janusza Kosteckiego (Biblioteka Narodowa) „Carska cenzura zagraniczna wobec oferty wydawców krakowskich w latach 1865–1904” oraz dr Renaty Samotyj (Politechnika Lwowska) „Koncepcja architektoniczna bibliotek Lwowa — historyczne i współczesne problemy organizacji przestrzennej”.

W części inauguracyjnej konferencji problematyce czasopiśmienniczej poświęcone było wystąpienie prof. dr hab. Grażyny Gzelli (Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu), która wygłosiła referat na temat wydawnictw periodycznych

w dorobku księdza Ottona Hołyńskiego (1839–1882), lwowskiego duchownego, teologa, wydawcy, a także właściciela drukarni noszącej jego nazwisko. Grażyna Gzella skupiła się na redakcyjnym i wydawniczym wątku działalności księdza O. Hołyńskiego, dokonała dokładnej charakterystyki redagowanych przez niego periodyków, takich jak: „Chata”, czasopismo ludowe ku nauce i rozrywce dla starszych i dzieci wraz z jego dodatkiem „Nowiny”, który z czasem przekształcono w samodzielne pismo, bezpłatny „Kalendarz «Chaty»”, a także „Unia”, „Wiadomości Kościelne” oraz „Bonus Pastor” — pisma przeznaczone dla duchownych.

Uświetnieniem obrad plenarnych pierwszego dnia konferencji była wystawa „Z archiwów Stefana Kamińskiego (1907–1974) — księgarza i wydawcy”. Ekspozycja na ekspozycję udostępniła ze swych prywatnych zbiorów Krystyna Kamińska-Samek. Otwarcie wystawy poprzedzone zostało wystąpieniem dra Grzegorza Niecia (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), który przedstawił działalność i rolę krakowskiego rynku antykwaryczno-księgarskiego w powojennej historii Polski. Autor podkreślił rolę Krakowa jako ośrodka handlu dawną książką, wskazał też na odmienność warunków oraz specyfikę funkcjonowania krakowskich antykwariatów na tle innych krajowych ośrodków. Zdaniem G. Niecia, także współcześnie, krakowskie antykwariaty należą wciąż do krajowej czołówki, rozwijają się nadal, a ich działalność w nowej „eurorzeczywistości” wykracza poza granice Polski.

W godzinach popołudniowych obrady konferencji kontynuowane były w dwóch sekcjach: I sekcja — Dzieje książki i ruchu wydawniczego oraz sekcja II — Czasopisma.

Sekcji czasopiśmienniczej przewodniczyły dr hab. prof. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego Jolanta Chwastyk-Kowalczyk i doc. dr Lidiya Lazurko z Uniwersytetu Pedagogicznego w Drohobyczu. Jako pierwszy z referatem „Dzieje krakowskiego «Czasu» (1848–1939) w świetle ksiąg pamiątkowych i innych jubileuszowych publikacji” wystąpił dr Adam Bańdo (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie). Autor przedstawił fragment przygotowywanej do druku monografii długowiecznego organu krakowskich konserwatystów. A. Bańdo skupił się na analizie zawartości, a także charakterystyce cennych wątków do badań dziejów dziennika i redakcji, pochodzących z publikacji wydanych z okazji 50-, 75- i 90-lecia „Czasu”. Wskazał również na pewne różnice w ocenie niektórych faktów i relacji z historii pisma, które ujawniły się wśród autorów tekstów jubileuszowych w pierwszej i drugiej księdze pamiątkowej.

W dalszej części wystąpienia doc. dr Lidiya Lazurko z Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego w Drohobyczu omówiła politykę redakcyjną ukazującego się od 1887 r. lwowskiego „Kwartalnika Historycznego”. W referacie przedstawiła także strukturę czasopisma — stałe działy i rubryki — oraz dokonała charakterystyki zamieszczanych w nim treści. Następnym gościem z Ukrainy doc. dr Wasyl Pedycz (Techniczny Uniwersytet Narodowy w Iwano-Frankowsku) wygłosił referat: „Reprezentatywność tematyczna na łamach czasopisma «Literaturno-naukowy wisnyk»

(1898–1906)”, lwowskiego organu Towarzystwa Naukowego im. T. Szewcenki. W. Pedycz wskazał na rolę jaką odegrało pismo i skupione wokół niego elitarne środowisko współpracowników w kształtowaniu ukraińskiej tożsamości oraz w rozwoju i popularyzacji narodowej kultury i literatury.

Tematyce i metodom popularyzacji książki na łamach lwowskiego „Miesięcznika Katechetycznego i Wychowawczego” (1911–1939) poświęcone było wystąpienie dra Andrzeja Kalety z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Autor zaliczył pismo do grupy periodyków zawodowych, adresowanych do katechetów. Miesięcznik ukazywał się najpierw z podtytułem „Organ Stowarzyszenia Księży Prefektów”, następnie po zmianie podtytułu na „Organ Związku Diecezjalnych Kół Księży Prefektów”, jako ogólnopolskie czasopismo zawodowe i konfesyjne. Zamieszczana na jego łamach problematyka dotyczyła zagadnień pedagogicznych, psychologicznych i dydaktycznych pomocnych w nauczaniu religii. Pismo zawierało także bogatą ofertę czytelniczą. W latach 1931–1939 ukazywało się w Warszawie.

W pierwszym dniu obrad w sekcji „Czasopisma” tylko jeden referat poruszał kwestię konkretnego wydarzenia na łamach prasy. Było to wystąpienie dr Małgorzaty Derkacz z Uniwersytetu Wrocławskiego, która zajęła się analizą relacji z organizacji sprowadzenia zwłok i pogrzebu Juliusza Słowackiego na Wawelu na podstawie *Jednodniówki ku czci Juliusza Słowackiego* z 1904 r. oraz doniesień prasy krakowskiej z 1927 roku.

Ostatnie trzy referaty poświęcone były krakowskim i lwowskim czasopismom popularnonaukowym. W tej grupie znalazły się wystąpienia przedstawicieli Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie: dr hab. prof. UP Grażyny Wrony, dr Doroty Kamisińskiej i mgr Renaty Zając. Grażyna Wrona przedstawiła referat na temat krakowskich i lwowskich czasopism popularnonaukowych, ukazujących się w latach 1918–1939. Badaczka dokonała analizy wydawanych w tym czasie 20 tytułów pism (13 lwowskich i 7 krakowskich), reprezentujących zróżnicowane treści i odpowiadających określonej grupie dyscyplin naukowych. Analiza objęła charakterystykę prasoznawczą zbioru oraz próbę powiązania ich rozwoju z dominującym w dwudziestoleciu międzywojennym modelem popularyzacji nauki. W analizie uwzględniono także kategorie czytelników. W postępowaniu badawczym przyjęła strategię uwzględniającą pięć aspektów: kategorię, formę, strukturę, język przekazu popularnonaukowego, odbiorcę i pełnioną funkcję.

Dr Dorota Kamisińska wygłosiła referat pt. „Cechy czasopisma popularnonaukowego na podstawie zawartości treściowej wybranych polskich czasopism Krakowa i Lwowa w XIX w.”. Jej zdaniem, typologię XIX-wiecznego czasopiśmiennictwa naukowego, proponowaną przez Małgorzatę Korczyńską-Derkacz, można zastosować także do XIX-wiecznych czasopism popularnonaukowych.

Wystąpienia w sekcji zamknął referat mgr Renaty Zając na temat czasopism popularnonaukowych wydawanych w Krakowie w latach 1945–1989. Obrady zakończyła dyskusja.

16 listopada, w drugim dniu konferencji, obradom w sekcji czasopiśmienniczej przewodniczyli prof. dr hab. Grażyna Gzella (Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu) i prof. dr hab. Witalij Telwak (Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny w Drohobyczu). Pierwszy głos zabrał mgr Marek Miławicki OP na temat lwowskiej prasy katolickiej jako źródła do dziejów polskich dominikanów okresu międzywojennego. Następnie ze wspólnym referatem wystąpili dr Dorota Degen i mgr Marcin Żynda z Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Badacze przedstawili wyniki badań nad czasopismem „Przegląd Społeczny”, ukazującym się w Krakowie w latach 1930–1931. Periodyk należał do pism o profilu lewicowym, wyraźnie antyfaszystowskim. Wychodził najpierw jako tygodnik, następnie przekształcono go w dziennik. Docierał do wielu ośrodków krajowych, jak również za granicę. Jego lewicowe zabarwienie przysparzało mu kłopotów ze strony cenzury, a redaktorów spotykały liczne represje.

Tematem referatu dr Wandy Matras-Mastalerz (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) był „«Głos Narodu» — dziennik polityczny, społeczny i literacki, «zupełnie niezawisły» na tle krakowskiej prasy katolickiej w latach 1914–1939”. Pismo zostało założone 1893 r. przez Józefa Rogosza. Redagowali je m.in. A. Beaupré, J. Matyasik, J. Piwowarczyk i J. Turowicz. W skład redakcji wchodził J. Kurek, K. Turowski, A. Waśkowski i in. W gronie współpracowników znaleźli się m.in. J. Kasprowicz, I. Chrzanowski, J. Braun i J.S. Bystroń. Dziennik zawierał obszerny dział felietonowy i gospodarczy oraz stałe działy: Rodzina, Dziecko, Szkoła, Głos rolnika, hodowcy i ogrodnika. Był pismem zaangażowanym w ruch chrześcijańsko-społeczny. Początkowo związany z chadecją, następnie opozycyjny wobec sanacji. W latach 30. stał się gazetą prorządową. Od 1936 r. „Głosem Narodu” kierowało Katolickie Towarzystwo Wydawnicze. Z tego też powodu uważano go za nieoficjalny organ Akcji Katolickiej. Od 5 IV 1936 r. wraz z dziennikiem ukazywał się dodatek „Tydzień Kulturalno-Literacki”.

Ze wspólnym referatem pt. „Jubileuszowe hruszewskiana 1926 r. na łamach lwowskiej prasy” wystąpili kolejni mówcy, goście z Ukrainy — doc. dr Wiktoria Telwak i prof. dr hab. Witalij Telwak (Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny w Drohobyczu).

Tematem wystąpienia mgra Ryszarda Nowakowskiego (Zakład Narodowy im. Ossolińskich) była polska prasa prowincjonalna wydawana do 1939 roku na terenie Małopolski Wschodniej w zbiorach Biblioteki im. Stefanyka we Lwowie. Autor przedstawił ogólną charakterystykę i postulaty badawcze. Referat R. Nowakowskiego stanowił podsumowanie jego prac nad zbiorem 146 czasopism, w większości niedostępnych w Polsce. Autor, na podstawie bibliograficznie zweryfikowanych danych katalogowych oraz kwerend, ustalił ich chronologię i geografie wydawniczą, instytucje sprawcze, proveniencje, kompletność oraz rezultaty wstępnej klasyfikacji przedmiotowej.

Po dyskusji podsumowującej pierwszą część obrad oraz krótkiej przerwie wznowiono prace w sekcji „Czasopisma”. Jako pierwszy zabrał głos mgr Jacek Żurawski

(Telewizja Polska, Warszawa), który przedstawił podobieństwa i różnice między prasą konspiracyjną, ukazującą się w Wilnie i Lwowie w latach 1939–1945. J. Żurawski scharakteryzował poszczególne konspiracyjne tytuły prasowe wydawane w obu miastach. Wskazał też na rolę Biura Informacji i Propagandy ZWZ–AK, jako największego wydawcy prasy podziemnej. Omówił także prasę podziemia komunistycznego Wilna i Lwowa.

Tematyka pism konspiracyjnych kontynuowana była również w następnym wystąpieniu dr Ewy Fogelzang-Adler (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), która scharakteryzowała „Wolność”, konspiracyjne pismo krakowskich socjalistów, ukazujące się w latach 1940–1945 jako organ Komitetu Okręgowego PPS-WRN. Badaczka przedstawiła jego stanowisko wobec wydarzeń wojenno-okupacyjnych i ustroju powojennej Polski oraz jej miejsca w Europie po zakończeniu II wojny światowej. W piśmie publikowano wiadomości, sprawozdania, publicystykę programową, oficjalne komunikaty, a także poezję patriotyczną. W każdym numerze obszernie relacjonowano sytuację na frontach. Omawiano również wydarzenia międzynarodowe.

Prof. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach dr hab. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk scharakteryzowała tematykę lwowską w polskiej prasie uchodźczej w Stanach Zjednoczonych Ameryki po II wojnie światowej. Wśród analizowanych pod tym kątem tytułów znalazły się nowojorski „Nowy Dziennik”, wraz z jego dodatkami „Tydzień Polski” i „Przegląd Polski” (1971–1999). Badania J. Chwastyk-Kowalczyk wykazały zupełną przypadkowość problematyki lwowskiej w polskich pismach emigracyjnych wychodzących za oceanem. Według ustaleń badaczki lwowskie wątki poruszali głównie lwowianie, którzy zmuszeni byli do opuszczenia rodzinnego miasta na skutek postanowień jałtańskich. Wśród nich znaleźli się dziennikarze, uczeni oraz działacze organizacji emigracyjnych, na co dzień związani z pismami w Wielkiej Brytanii („Orzeł Biały”, „Wiadomości”, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza”) oraz z paryską „Kulturą” Jerzego Giedroycia.

Referaty w sekcji „Czasopisma” zakończyło wystąpienie prof. Uniwersytetu Warszawskiego dra hab. Dariusza Kuźminy na temat „Naszej Przeszłości” — krakowskich studiów nad historią Kościoła. Autor omówił zawartość 100 tomów pisma za lata 1946–2004. Periodyk wydawany był w tym czasie przez Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy w Krakowie, następnie od 1967 r. przez Instytut Wydawniczy „Nasza Przeszłość”. Redaktorami naczelnym byli księża: Alfons Schletz, Tadeusz Gocłowski i Jan Dukała. „Nasza Przeszłość” należy do najważniejszych pism dla badaczy historii Kościoła w Polsce. Jego analiza pozwala dostrzec najistotniejsze kierunki badawcze i osiągnięcia tej dyscypliny.

Po zakończeniu referatów i dyskusji nad wystąpieniami w sekcji czasopiśmienniczej obrady konferencji kontynuowano na posiedzeniu plenarnym. W tej części wygłoszono 3 referaty niezwiązane bezpośrednio z prasą i czasopiśmiennictwem. Po podsumowaniu wystąpień w sekcjach tematycznych dr hab. prof. UP Halina

Kosęcka, dyrektor Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa podziękowała przybyłym gościom za udział w konferencji, a organizatorom za ich pracę nad jej przygotowaniem. Wzorem lat ubiegłych zapowiedziano wydanie kolejnego tomu z cyklu „Kraków — Lwów”, dokumentującego tegoroczne rezultaty konferencji. Organizatorzy zaprosili również na kolejne spotkanie, które odbędzie się w 2013 r.